İtikadi Meselelerde Ahad Hadisleri Delil Kabul Etmenin Gereği

﴿وجوب حجية أحاديث الآحاد﴾

[Türkçe-Turkish-تركي]

Muhammed Nasıruddin el-Elbani

2009 - 1430

IslamHouse

﴿وجوب حجية أحاديث الآحاد﴾

« باللغة التركية »

محمد ناصر الدين الألباني

2009 - 1430

IslamHouse

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

ÖNSÖZ

Bir ve tek Allah'a hamdolsun. Salât ve selâm kendisinden sonra peygamber gelmeyecek olan o yüce peygambere, onun aile halkına, ashabına ve askerlerine.

Uzun asırlardan beri müslüman kelâm âlimlerinin bazıları arasında yanlış bir düşünce ve tehlikeli bir görüş ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu da onların: “**Âhâd hadis şer'î hükümlerde delil olmakla birlikte, İslâmî akâid meselelerinde delil değildir**” şeklindeki görüşlerdir. Bu görüşü müteahhir birtakım usul alimleri de kabul etmiş, çağımızda birtakım yazarlar ve İslam davetçileri de benimsemiş bulunmaktadır. Öyle ki, bazıları bunu araştırılması ve tartışılması söz konusu olmayacak kadar apaçık bir hüküm gibi kabul ettiler. Bazıları daha ileriye de giderek kesinlikle âhâd hadisler esas alınarak akide oluşturulamaz. Bu işi yapan bir kimse fasık ve günahkârdır.

Bu istisnâi görüşe cevab vermek amacıyla geçmişte ve günümüzde birçok İslam âlimi yazılı cevablar vermişlerdir. Bu husustaki en önemli

reddiyelerden birisi de merhum büyük ilim adamı İmam İbnu'l-Kayyim'in **"es-Savâiku'l-Mürsele"** adlı kitabında yazdıkları ile büyük imam merhum İbn Hazm'in çok değerli eseri **"el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm"** adlı eserinde yazdıklarıdır.

Bu önemli konuda yaklaşık onyedi yıl önce bir araştırma kaleme almış ve Dımaşk'da (Şam'da) kültürlü müslüman gençlerden oluşan bir topluluğa onu sunmuştum. Bu hususta imkanım olduğu kadarıyla sözü geçen bozuk görüşe karşı kesin deliller ile parlak belgeleri de biraraya getirmiştim. Bu görüşteki kelime oyunları ve gerçeklerin karıştırılması üzerindeki perdeleri de aralamaya çalışmıştım. Lutfettiği başarıdan dolayı yüce Allah'a hamdolsun ki bunun bu tehlikeli görüşe karşı kardeşlerin çoğunun korunmasında ve böyle bir akımın peşine takılıp gitmekten yana himaye edilmelerinde ciddi bir etkisi olmuştu. Yine bu etkinin neticesinde bu yanlış görüşün bu topraklarda yayılması geriletilmiş, bu görüşe davet edip ona sarılanlar da susturulmuştu.

Kardeşlerin birçoğu o faydalı araştırmanın basılıp yayınlanması teklifini yaptı. Böylelikle mümkün olan daha çok sayıda müslüman bundan yararlanabilsin. Bundan dolayı biz de **"Akâidde ve ahkamda hadis bizatihi delildir"** adlı risalemizde mümkün olan en yakın fırsatta bunu yayınlayacağımıza söz vermiş idik. İşte biz şimdi bu husustaki pekçok isteği yerine getiriyor ve daha önce verdiğimiz sözün gereğini ifa ediyoruz. Bu risalemizi

tekrar gözden geçirip bazı düzeltmelerden sonra değerli okuyucularımıza sunuyoruz. Yüce Allah'tan bununla pekçok hayrı gerçekleştireceğini ve bu konudan ayakları kaymış ve ilk müslümanların yolundan uzaklaşmış kimseleri de geri çevirmesini niyaz ederiz. Bununla sünneti sevenlere ve ona sımsıkı sarılanlara kendisiyle peygamberlerinin sünnetini savunup bu husustaki şüpheleri geri püskürtecekleri etkin silahı da sunmuş oluyoruz. Bununla gerekli şüphe ve vehimleri de darmadağın edebileceklerdir. Sözlerimizin sonunda yüce Rabbimizden bu risalemiz dolayısıyla bizleri mükafatlandırmasını ve dinini savunan, şeriatini himaye eden kimseler arasında yazmasını niyaz ederiz. Şüphesiz ki O herşeyi işitendir, duaları kabul edendir.

Dımaşk,

8/2/1394 h.

1/3/1974 m.

Akâide Ahâd Hadisleri Kabul Etmenin Gereği:

Bazılarının kanaatine göre akide ancak kat'î delille sabit olur. Ya âyet ile yahutta gerçek anlamda mütevatir bir hadis ile ayrıca bu delilin tevili kabil olmaması da şarttır. Bu görüş sahibi şunu da iddia eder: Bu usül alimleri tarafından ittifakla kabul edilmiş bir husustur. **Ahâd hadisler ilim ifade etmez.**[1] **Ve onunla itikadî bir hüküm sabit olmaz.**[2]

Diyoruz ki: Bizler kelâm alimlerinin ilk gelenlerinden (mütekaddimûn arasından) bazılarının bu görüşü ileri sürdüklerini bilmekle birlikte bu görüş pekçok yönden çürütülmüştür:

1- Evvela bu görüş sonradan bid'at olarak ortaya çıkmıştır. Bunun İslam şeriatında esası yoktur. Kitabın gösterdiği yola ve sünnetin direktiflerine yabancıdır. Selef-i salih böyle bir şey bilmiyorlardı. Bu husus onlardan hiçbirisinden nakledilmiş değildir. Hatta

---

[1] Derim ki onlara göre bunun anlamı: Vâhid haberin yalan ya da hata olmasının mümkün olması demektir.

[2] Dikkat çekilmesi gereken hususlardan birisi de şudur: Âhâd hadislerden kasıt sahih hadistir. Tevatür derecesine ulaşmamış sahih birkaç yoldan gelmiş olsa dahi böyledir. İşte böyle bir hadisi bu gibi kimseler reddeder ve akide hususunda delil kabul etmezler. Bu konu ile ilgili önemli hadis delillerinin tarihlerini görmek için daha önce yazdığımız "el-Hadiyse Huccetun bi Nefsihi: Hadis bizatihi delildir." adındaki risalemizin mukaddimesine başvurabilirler.

böyle bir şey hatırlarına bile gelmemiştir. Hanif dinde bilinen ve kabul edilen husus şudur: **Din ile ilgili bid'at olarak ortaya atılan herbir husus batıldır ve merduttur. Hiçbir şekilde kabul edilmesi caiz değildir.** Peygamber (s.a)'ın: **"Her kim bizim bu işimizde ondan olmayan bir şeyi sonradan ortaya çıkartırsa o merduttur."** (Buhari ve Müslim) buyruğu ile: **"Sonradan ortaya çıkartılmış işlerden olabildiğince sakının çünkü sonradan ortaya çıkartılmış herbir iş bir bid'attir. Herbir bid'at bir sapıklıktır ve her sapıklıkta cehennem ateşindedir."** (Hadisi İmam Ahmed, Sünen sahibleri ve Beyhaki rivayet etmiş olup son cümle Nesai ve Beyhaki'de yer almıştır. Senedi sahihtir.) Hadisleriyle amel etmekte bunu gerektirmektedir.

Bu görüşü kelâm alimlerinden bir topluluk ile onların görüşlerinden etkilenen sonraki (müteahhirûn) usul alimlerinden bir grub ilim adamı ileri sürmüş, çağdaş bazı yazarlar da onların bu dediklerini tartışmasız ve delilsiz kabul etmişlerdir. Halbuki akidenin durumu bu olmamalıdır. Özellikle akidenin sabit olması için delalet ve subutta kat'ilik şartını koşanlar için bu böyle olmalıdır.

2- Böyle bir görüş Peygamber (s.a)'dan sabit, sahih ve sadece akide ile ilgili olduğu için yüzlerce hadisi reddetmeyi de gerektirmektedir. Çünkü bu akideye göre âhâd hadisler ile itikadi meseleler sabit olmaz. Bu kelamcılar ve onlara uyanlara göre durum böyle ise biz de onlarla kendilerinin inandıkları

esaslara göre hitab ediyor ve onlara şunu diyoruz: Sizin bu husustaki inancınızın doğruluğuna dair elinizde bir âyet yahutta subûtu da kat'î ve aynı şekilde delaleti de kat'î, tevil edilme ihtimali bulunmayan mütevatir bir hadis var mıdır?

Bazıları bu soruya cevab vermeye çalışarak zanna uymayı yasaklayan bazı âyetleri görüşüne delil gösterebilir. Yüce Allah'ın müşrikler hakkındaki:***"Onlar ancak zanna uyarlar. Zan ise şüphesiz hak adına hiçbir şey ifade etmez."*** (en-Necm, 53/28) buyruğu ile benzerlerini delil göstermeye çalışırlar.

Biz ise buna iki bakımdan cevab vereceğiz:

a- Bu ve benzeri âyet-i kerimelerin üzerine indirildiği zat ile fertlere ve topluluklara ilmi başkalarına taşımalarını emreden diğer âyetlerin üzerine indirildiği zat aynı zattır. Yüce Allah'ın şu buyruğu gibi:***"Mü'minlerin topluca (savaşa) çıkmaları gerekmez. Onların herbir topluluğundan bir kesim (taife) de dinde fakih olmak ve kendilerine döndükleri zaman kavimlerini uyarmak üzere (geri) kalmalı değil miydi? Olur ki sakınırlar diye."*** (et-Tevbe, 9/122) gibi.

"Taife" ise sözlükte bir ve birden fazla kimseler için kullanılır.[3] Buna göre âyet-i kerime taifenin

---

[3] Daha önce sözü geçen "hadis bizatihi delildir" adını taşıyan risalemizin 31. sahifesine bakınız.

kavimlerine geri döndükleri takdirde kavimlerini uyaracaklarını ifade etmektedir. Uyarmak (inzâr) ise ilim ifade eden bir hususu bildirmektir. Bu şeriatın getirdiği akide ve başka hususları tebliğ etmekle olur.

Yüce Allah'ın şu buyruğu da bu kabildendir:***"Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse... iyice araştırın."*** (el-Hucurat, 49/6) Buyruktaki "iyice araştırın" anlamındaki lafız bir başka kıraatte "iyice tesbit edin" anlamındadır. Bu da güvenilir vâhid haberin kesin olarak kabul edileceğine ve ayrıca işi iyice araştırmaya gerek olmadığının delilidir. Çünkü böyle bir kimsenin verdiği haber eğer bilgi ifade etmiyorsa o takdirde ilim elde edilinceye kadar işin sağlam tutulmasını emredecekti. İşte bu ve benzeri buyruklar vâhid haberin ilim ifade ettiğinin delilidir.

Buna göre onların iddia ettikleri gibi zikredilen âyet-i kerimeyi delil göstermelerine imkan yoktur. Aksi takdirde bu âyet ile diğer iki âyet çatışır. Bunun yerine bu âyetin önceki iki âyetle uyum arzedecek şekilde tefsir edilmesi gerekir. Mesela o âyette geçen "zan" ile kastedilen ilim ifade etmeyen düşük seviyeli zan olduğu kabul edilmelidir. Hatta böyle bir zan şeriata muhalif hevâ ve maksatlar üzerinde kurulu olan bir zandır.

Nitekim bunu bir diğer âyet-i kerimedeki yüce Allah'ın:***"Onlar ancak zanna ve nefislerin hevasına uyarlar. Halbuki andolsun ki Rablerinden***

kendilerine hidayet gelmiştir." (en-Necm, 53/23) buyruğu bunu açıklamaktadır.

b- Eğer onların ileri sürdükleri gibi akide âhâd haberlerle sabit olmayacağına dair kat'î bir delil bulunmuş olsaydı bunu ashab-ı kiramın açıkça ifade etmeleri ve ileride adları verilecek ilim adamları bu hususta muhalefet etmemeleri gerekirdi. Çünkü bu kadar ilim adamının kat'î delaleti olan bir hususu inkar etmeleri yahutta bilmemelerini akıl kabul etmez. Çünkü onların sahib oldukları fazilet, takva ve geniş ilim buna elvermez. Bu hususta onların muhalif olmaları böyle bir görüşün yahutta ahad hadisler hakkındaki böyle bir inancın kat'î olmayan zannî bir görüş olduğunu ortaya koymaktadır. Ahad hadisleri kabul etmekle hata ettiklerini varsaymaya dahi yer yoktur. Çünkü onlar isabet etmişlerdir. Onlara muhalefet eden kelâm alimleri ile onların taklidçileri hata içindedirler. İleride açıklaması geleceği üzere.

3- Âhâd hadislerin şer'î hükümler konusunda delil alınması gerektiğine dair bizim de, onların da hep birlikte ele aldığımız kitab ve sünnetin bütün delillerine bu görüş aykırıdır. Çünkü bu âhâd hadisler Rasûlullah (s.a)'ın ister akide ile ilgili olsun, ister bir hüküm ifade etsin, Rabbinden getirmiş olduğu hususlar için geneldir ve kapsamlıdır. İkinci gerekçeyi açıklarken buna delil teşkil eden bazı âyetleri sözkonusu etmiştik. Merhum İmam Şafîi bunları **"er-Risale"** adlı kitabında kapsamlı bir şekilde sıralamış

bulunmaktadır. Dileyen oraya bakabilir.[4] Dolayısıyla bu delilleri akaidi dışarıda tutarak sadece fıkhî hükümlere tahsis etmek, tahsis edici bir delil olmaksızın yapılan bir tahsistir. Bu da batıldır, bunun gerektirdiği hüküm de batıldır. O halde böyle bir delillendirme de batıldır.

4- Sözü edilen görüşü sadece sahabe dile getirmemiş değildir. Aksine onların izledikleri yola da aykırıdır. Çünkü bizler kesinlikle şunu biliyoruz: Onlar aralarından herhangi bir kimse Rasûlullah (s.a)'dan naklettiği bir hadise kesin olarak inanırlardı. Bu hadisi Rasûlullah (s.a)'dan kendilerine nakleden hiçbir kimseye.

Senin bu haberin vâhid bir haberdir. Mütevatir derecesine ulaşmadıkça ilim ifade etmez, dememişlerdir. Aksine onlar, âhâd hadisler ile kabul edilmesi gerektiği hususunda akaid ile fıkhî hükümler arasında ayırım gözetmek, şeklinde kendilerinden sonraki bazı müslümanlara sızan böyle bir felsefeyi hiç bilmiyorlardı. Hatta onlardan herhangi bir kimse, kendisine mesela, Allah'ın sıfatları ile ilgili bir hadis naklettiği takdirde, hemen onu kabul ediyor ve bu sıfata kat'î olarak inanıyordu. Yakındaki kimsenin işittiği gibi uzakta olanın da duyacağı bir sesle kıyamet gününde yüce Rabbimizin konuşması ve

---

[4] Yine bu hususta bilgi sahibi olmak için "hadis bizatihi delildir" adlı risalemizin baştaraflarına bakınız.

seslenmesi;[5] her gece dünya semasına inmesi[6] şeklindeki hadislere inandıkları gibi. Rasûlullah (s.a)'dan yahutta bir sahabiden bu hususları hadis olarak nakledenden işiten her kimse, adaletli ve doğru sözlü kimseden sadece işitmekle bu sıfatın varlığına inanıyordu. Bu sıfatların varlığı hakkında şüphe etmiyordu. Hatta onlar kimi zaman ahkâma dair bazı hadislerde bir başka hadis ile açıklık gelene kadar işlerini sağlam tutma yoluna dahi gitmişlerdi. Nitekim Ömer (r.a) Ebu Musa'nın naklettiği rivayete, Ebu Said el-Hudri'nin rivayetini destekleyici olarak değerlendirmişti.[7] Bununla birlikte onlardan herhangi bir kimse hiçbir şekilde Allah'ın sıfatlarına dair hadislerin rivayeti hususunda başka bir destek istememişti. Aksine bunları kabul ve tasdik etmekte, gereklerine kesin inanmakta ellerini alabildiğine çabuk tutuyorlar ve Rasûlullah (s.a)'dan kendilerine haber verenin haber verdiği bu sıfatların varlığına inanıyorlardı. Sünnete dair asgari bilgisi ve ilgisi olan herkes bunu iyice bilir.[8]

---

[5] Hadisi Buhari Sahih'inde rivayet etmiştir. (Fethu'l-Bari, I, 195) Bu hadisi muallak olarak ve kesin ifade ile zikretmiş olmakla birlikte el-Edebu'l-Müfred adlı eserinde (970) muttasıl senedle rivayet etmiştir, hasen bir hadistir. Bu hadisi ayrıca Silsiletu'l-Ahadîsi's-Sahiha, 3250 ve Zilâlu'l-Cenne, 514'te tahric edilmiştir. (Yayıncı)

[6] Mütevatir bir hadistir. Bk. İbn Abdi'l-Berr, et-Temhîd, VII, 128 ve devamı; İbn Ebi Âsım, es-Sünne, 492-508 (Yayıncı)

[7] Buhari, 6245, Müslim, 2153 (Yayıncı)

[8] Bk. Muhtasaru's-Savâiki'l-Mürsele, I, 361-362

5- Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:***"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer böyle yapmazsan onun risaletini tebliğ etmemiş olursun."*** (el-Maide, 5/67) Bir başka yerde ade şöyle buyurmaktadır:***"Peygambere düşen de ancak apaçık tebliğdir."*** (en-Nur, 24/54) Peygamber (s.a) da: **"Benden tebliğ ediniz."** (Buhari ve Müslim) diye buyurmuştur. Arafe gününde toplanan büyük kalabalıkta ashabına şöyle seslenmişti: **"Benim hakkımda size soru sorulacak ne diyeceksiniz?** Onlar: **Bizler senin tebliğ ettiğine, görevini eksiksiz yerine getirdiğine ve samimiyetle öğüt verdiğine tanıklık ederiz** dediler. (Hadisi Müslim rivayet etmiştir.)

Bilindiği gibi tebliğ, kendisine tebliğ olunana kendisi ile delil ortaya konulabilen bilgidir. Bununla ilim hasıl olur. Eğer haber-i vahid ile ilim husule gelmemiş olsaydı, yüce Allah'ın kuluna karşı hucceti haber-i vahid ile ortaya konulmuş olamazdı. Şüphesiz ki huccet ilim ifade eden şey ile ortaya konulabilir. Rasûlullah (s.a) da ashabından kendisi adına tebliğ yapmak üzere bir kişiyi gönderiyordu. Bununlada o kişinin tebliğ ettiği kimselere karşı delil ortaya konulmuş oluyordu. Aynı şekilde bize karşı adil ve güvenilir (sika) şahsiyetlerin bize tebliğ ettikleri onun söz, fiil ve sünneti ile de bize karşı delil ortaya konulmuş olmaktadır. Eğer bu ilim ifade etmeyen bir husus olsaydı bu yolla bize karşı delil ortaya konulmuş olmazdı. Bir, iki, üç, dört veya tevatür için

öngörülen sayıdan daha aşağıdaki kimselerin tebliğ ettiği kimselere karşı da delil ortaya konulmuş olmazdı. Bu ise batılların en büyüğüdür. O halde: Rasûlullah (s.a)'ın haberleri ilim ifade etmez diyenler şu iki husustan birisini kabul etmekle karşı karşıyadırlar:

1-) Ya Rasûlullah (s.a) Kur'ân-ı Kerim'den ve ondan tevatür derecesine ulaşan rivayetlerden başkasını tebliğ etmemiştir. Bunun dışında kalan hususlar ile delil de ortaya konulmaz, tebliğ de husule gelmez diyecektir.

2-) Yahut: Delil ve tebliğ ilim sahibi olmayı gerektirmeyen ve bir ameli de icab ettirmeyen şeylerle de hasıl olur diyeceklerdir.

Bu iki husus batıl olduğuna göre sıka (güvenilir) ve adaletli hafızların rivayet ettiği ümmetin de kabul ile karşıladığı haberlerin ilim ifade etmediği görüşü de çürütülmüş olmaktadır. Bu da çok açık bir husustur.[9]

6- Bizler kesin olarak şunu biliyoruz: Peygamber (s.a) ashab-ı kiramdan bazı kimseleri insanlara dinlerini öğretmek üzere çeşitli yerlere gönderirdi. Nitekim Ali, Muaz ve Ebu Musa'yı çeşitli dönemlerde Yemen'e göndermiştir. Yine kesin olarak şunu biliyoruz. Dinde en önemli olan husus akidedir. Akide bütün rasûllerin insanları kendisine davet ettikleri ilk şey olmuştur. Nitekim Rasûlullah (s.a) da

---

9 es-Savaik, II, 396-397

Muaz b. Cebel'e şunları söylemişti: **"Sen kitab ehli olan bir kavmin yanına gideceksin. Onları kendisine ilk davet edeceğin şey yüce Allah'a ibadet olsun. (Bir başka rivayette: Onları Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet getirmeye çağır denilmektedir.) Allah'ı bilip kabul ettikleri takdirde Allah'ın kendilerine beş vakit namazı farz kılmış olduğunu haber ver..."** (Hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmiş olup, lafzı Müslim'e aittir.)

Rasûlullah (s.a) ona herşeyden önce tevhid akidesini onlara tebliğ etmesini ve yüce Allah'ı onlara tanıtmasını, Allah'a karşı yapılması gereken görevler ile onun tenzih edilmesi gereken hususları öğretmesini emretmiştir. Yüce Allah'ı bilip tanıdıkları takdirde onlara neleri farz kıldığını tebliğ edecektir. İşte Muaz'ın da yaptığı kesinlikle budur. O halde bu akidenin haber-i vahid ile sabit olduğunun ve onunla insanlara karşı delil ortaya konulmuş olduğunun kesin bir delilidir. Durum böyle olmasaydı Rasûlullah (s.a) tek başına Muaz'ı göndermekle yetinmezdi. Bu da çok açık bir husustur. Allah'a hamdolsun.

Sözünü ettiğimiz hususu kabul etmeyen kimse ise üçüncüleri sözkonusu olmayacak şekilde şu iki hususu kabul etmek zorunda kalır.

1-) Rasûlullah (s.a)'ın gönderdiği elçiler insanlara akaid öğretmiyorlardı. Çünkü Peygamber (s.a) onlara bunu emretmemişti. Onlara sadece hükümleri tebliğ etmesini öğretmiştir. Bu az önce

geçen Muaz hadisine aykırı olmakla birlikte batıl olduğu da açıkça ortada olan bir husustur.

2-) Onlar akideyi tebliğ etmekle görevliydiler ve bu işi de yaptılar. İnsanlara İslam akaidinin tamamını tebliğ ettiler. Bu akidenin bir parçası da "akide ahad haberlerle sabit olmaz" şeklindeki iddia edilen görüştür. Oysa bu görüş önceden de geçtiği gibi bizatihi bir akidedir. Buna göre bu elçiler -Allah onlardan razı olsun- insanlara şöyle diyorlardı: Bizim size tebliğ etmiş olduğumuz akaide iman ediniz fakat sizin bunlara iman etmeniz gerekmez çünkü ahad haberdirler. Bu da önceki gibi batıldır. Batıl bir sonuca ulaştıran bir şeyin kendisi de batıldır.

O halde bu görüşün batıl olduğu sabit olduğu gibi akaidde ahad haberi delil olarak kabul etmenin gereği de ispatlanmış olmaktadır.

7- Sözü geçen görüş müslümanlar arasında -haberin hepsine ulaşmış olmasına rağmen- kendilerinin inanmaları gereken hususlar bakımından aralarında fark olmasını gerektirmektedir. Böyle bir şey de batıldır. Çünkü yüce Allah:***"Şu Kur'ân bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu."*** (el-En'am, 6/19) diye buyurmaktadır. Sahih ve meşhur hadiste de Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: **"Benden işittiği bir sözü dinlediği gibi aynen başkasına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ak etsin. Çünkü kendisine tebliğ edilen nice kişi o sözü bizzat dinleyenden**

daha iyi belleyebilir." (Hadisi Tirmizi ve İbn Mace rivayet etmiş olup senedi sahihtir.)

Bunu şöyle açıklayabiliriz. Peygamber (s.a)'dan itikadi herhangi bir konuda -mesela yüce Allah'ın dünya semasına inişi meselesi gibi- bir hadis dinlemiş olan bir sahabinin bu dinlediği hususa inanması icab eder. Çünkü böyle bir haber o sahabiye nisbetle kesin bir bilgidir (yakîndir). Ancak o hadisi ondan dinleyen bir başka sahabi ya da tabîine mensub bir kimsenin aynı şeye inanması icab etmez. İsterse bu hususta delil ona ulaşmış ve ona göre de bu delil sahih olmuş olsun. Çünkü ona bu delil ahad bir yolla ulaşmıştır. Bu yolda hadisi Peygamber (s.a)'dan dinlemiş olan sahabidir. Böyle bir sahabinin hata etme ihtimali vardır. Dolayısıyla bu görüşü kabul edenlere göre o sahabinin haberiyle o itikadi mesele sabit olamaz.

Böyle bir gerekçe elbetteki çürüktür, gözönünde bulundurulamaz. Çünkü onlar bunu batıl bir kıyasa bina etmişlerdir. O da şudur: Rasûlullah (s.a)'dan haber veren bir kimsenin -bu ümmete ait umumi bir teşrî olabilir yahut yüce Rabbin sıfatlarından herhangi birisi ile ilgili olabilir- muayyen bir meseleye şahitlik eden kimsenin verdiği habere kıyas etmeleridir. Halbuki ikisi arasında çok büyük bir fark vardır. Çünkü Rasûlullah (s.a)'dan haber veren kimsenin kasten veya yanılarak yalan söylediği var sayılacak olursa onun yalan söylediğine delalet edecek herhangi bir husus ortada yoksa bundan hareketle bütün insanların sapıklığına hükmetmek icab edecektir. Zira

sözkonusu mesele ümmetin kabul ile karşılayıp gereğince amel ettiği ve ona dayanarak yüce Rabbin sıfat ve fiillerini tesbit ettiği haberdir. Şer'an kabul edilmesi gereken haber vermelerin ise bizatihi batıl olması sözkonusu olamaz. Özellikle ümmetin tamamı onu kabul etmiş bulunuyor ise.

Böylelikle şer'an kendisine uyulması gereken herbir delil hakkında: O ancak hak olabilir demek gerekir. Buna göre o dediğinin medlulü (ifade ettiği mana ve hüküm) bizatihi sabit bir medlul olur. Bu ise şeriatin yüce Rabbin isim ve sıfatları ile ilgili verdiği haberler hakkında sözkonusudur. Oysa tanık olunan muayyen bir hadise hakkındaki muayyen şahitlik böyle değildir. Bu şahitliğin gereğinin bizatihi sabit olması sözkonusu değildir.

Meselenin inceliği şudur: Yüce Allah'ın ümmetin kendisini kabul etmek suretiyle zatına ibadet etmesini istediği rasûlü vasıtası ile kendisine ait isim ve sıfatların sabit olduğunu bilmesini dilediği haberin bizatihi yalan ve batıl olması mümkün değildir. Çünkü böyle bir delil yüce Allah'ın kulları karşısındaki delillerindendir. Yüce Allah'ın delilleri ise asla yalan ve batıl olamaz. Aksine bu deliller ancak hak olabilir. Hak ile batılın delillerinin aynı seviyede birbirine denk olması da mümkün değildir. Yüce Allah'a, O'nun şeriatına ve O'nun dinine karşı uydurulmuş bir yalanın Rasûlüne indirdiği ve yarattıklarından gereğince kendisine ibadet etmelerini istediği vahiy ile birini diğerinden ayırdetmeyecek şekilde benzerlik

arzetmesi mümkün değildir. Hak ile batıl, doğru ile yalan, şeytanın vahyi ile meleğin Allah'tan getirdiği vahyin arasındaki fark birbirine benzemeyecek kadar açıktır. Yüce Allah hakkın üzerinde güneşin nuru gibi bir nur bırakmıştır. Bu hak aydınlık basiretleri tarafından rahatlıkla görülür. Batıla da gece karanlığını andıran bir karanlık giydirmiştir. Ancak gözü görmeyen kimsenin geceyi gündüze benzetmesi de hayret edilecek bir husus değildir. Nitekim basireti kör olan kimsenin hakkı batıla karıştırdığı gibi. Muaz b. Cebel dedi ki: **"Sen söyleyen kim olursa olsun hakkı al çünkü hakkın üzerinde bir nur vardır."** Fakat kalbleri karanlık basıp, basiretler Rasûlullah (s.a)'dan gelenlerden yüz çevirdiği için körelecek olur insanların görüşleriyle yetindiği için zulmet (karanlık) artacak olursa o vakit kalbler hakkı batıldan ayırdedemez, birbirine karıştırır. Ümmetin en adil ve en doğru sözlü kimselerinin rivayet ettiği sahih hadisleri yalan kabul edebilir ve hevalarına uygun düşen uydurulmuş yalan ve batıl sözlerin de doğru olacağını kabul edebilir ve bunları delil diye ileri sürebilir.

Meselenin özü şudur: Şanı yüce Allah'ın müslümanlara gereğince amel etmelerini farz kıldığı adaletli ve güvenilir (sika) kimselerin verdiği haberin bizatihi yalan yahut yanlış olması mümkün değildir. Yüce Allah hiçbir zaman böyle bir yalan ve yanlış lehine böyle bir delil de ortada bırakmaz.

Bunun ilim gerektirdiğini söyleyen kimseler ise böyle bir şey caiz değildir derler. Aksine onun gereğince amel etmeyi gerektiren şartlar var olduğu takdirde o delilin verdiği haberin de bizatihi sabit olması icab eder.[10] Ancak bunu Rasûlullah (s.a)'ın hadislerine, haberlerine ve sünnetlerine gereken itinayı gösterenler bilebilir. Onların dışında kalanlar ise bu hususta basiretli değildirler. Bunlar: Peygamberden gelen sahih haber ve hadisler ilim ifade etmez diyorlarsa aslında kendilerinin durumlarını haber vermektedirler. Onlar bu gibi haberlerden ilim gerektirecek sonuç çıkarmadıklarını söylüyorlar. Evet onlar kendi zatları hakkında verdikleri haberlerle doğru söylemektedirler fakat bunların hadis ve sünnet ehli için de ilim ifade etmediğini söylediklerinde doğruyu söylemiyorlar.[11]

8- Bunun gereklerinden birisi de haberi doğrudan doğruya Peygamber (s.a)'dan işitmiş olan ashab-ı kiramdan sonra mutlak olarak hadisin akidede delil olarak alınmamasını gerektirir. Ancak bu görüşte kendisinden önceki gibi batıldır, hatta batıl olduğu daha açık bir şekilde görülmektedir.

Bunu şöylece açıklayalım: Özellikle hadisin toplanıp tedvin edilmesinden önce müslümanların büyük kitlelerine hadis ahad yollarla ulaşmıştır.

---

[10] es-Savaik, II, 368-370

[11] Aynı eser, II, 379

Kendilerine az miktarda tevatür yoluyla rivayet ulaşmış olanlar her dönemde oldukça az sayıda birtakım kimselerdir. Bunlar bilhassa hadisin geldiği rivayet yollarını tetkik edip, tesbit etmeye yönelmiş kimselerdir. O bakımdan onların herbirisi azımsanmayacak sayıda mütevatir hadis tesbit edebilmiştir fakat bu görüşü ileri süren kelâm alimleriyle onlara tabi olanların bu gibi kimselerin uzmanlık alanlarından yararlanmaları düşünülemez. Çünkü muhaddis olan bir kimsenin söylediği: "Bu mütevatir bir hadistir." sözü onlara göre mütevatir olduğu hususunda yakîn bir kanaat ifade etmez. Çünkü böyle bir şeyi söyleyen kimse sadece bir kişidir. Dolayısıyla onun verdiği haber vahid haberdir ve onlara göre ilim ifade etmez. Ancak onunla beraber muhaddislerden tevatür derecesine ulaşan sayıda kimse bulunupta hepsi de bu mütevatirdir derlerse müstesna. Böyle bir şey ise adeten mümkün değildir. Bilhassa hadise ve hadis alimlerinin kitablarına gereken ilgiyi göstermeyenler için bu böyledir. Aksine bu gibi kelâmcılar istedikleri takdirde herhangi bir hadisin sünnet kitablarındaki birçok yolunu ortaya çıkartabilirler. Çünkü bu husustaki kitablar pekçoktur ve bu kitablardaki hadislere başvurmak kolaylıkla mümkündür. Ancak bir hadisin mütevatir olduğuna dair bu hadislerden belli sayıdaki bir topluluğun tanıklığını aynı şekilde ortaya koyamazlar. Hatta bazan bu alimlerden birisinin mütevatirdir şeklindeki görüşünü tesbit edemeyebilirler diğer taraftan kelam

alimlerini bu rivayetin ahad olduğuna dair görüşlerini tesbit edebilirler. Çünkü onlar hadis ehlinin kitablarını bir tarafa bırakarak kelâm alimlerinin kitablarını incelemekle meşguldürler. Dolayısıyla onlar tarafından bu az sayıdaki kimselerin sözü dayanak olur. Halbuki bu hususta uzman kimselerin kanaati onların kabul ettiğinden farklıdır. Buna dair bazı misaller biraz sonra gelecektir. Bu açıklamalar şu iki husustan birisini kabul etmemizi gerektirir:

1- Ya insanların çoğunluğuna mütevatir olarak ulaşmasına imkan olmadığı için ahad haberle itikadi meselelerin sabit olduğu kabul edilecektir. Daha önce geçen ve gelecek olan sebebler dolayısıyla kat'î olarak doğru olan da budur.

2- Yahutta şöyle denecektir: Akideye dair hususlar ahad haberlerle sabit olamaz. İstersen bu hususta uzman kimselerin haberin mütevatir olduğuna dair tanıklıkları olsun. Bütün insanlarca onun mütevatir olduğu sabit görülmedikçe kabul edilmez. Çünkü daha önce de açıklandığı gibi bütün müslümanlar için bir hadisin mütevatir olduğuna dair hadis imamlarından belli bir topluluğun tanıklığını tesbit edebilmek imkansız bir şeydir.

Aklı başında bir kimsenin böyle bir şeyi kabul edeceğini sanmıyorum. Özellikle onların pekçoğu konuşmalarında ve makalelerinde her ilim dalında uzman olan kimselere başvurmanın gerektiğini vurguluyorlar. Hatta kimileri içtihad gücüne

erişemeyen kimselerin taklid yapmaları kaçınılmaz bir şey olduğunu söylerken şunları demektedir: Herbir ilmin işleri güçleri onunla uğraşmak olan ve kendilerini o ilme vermiş olan kimseleri olduğu gibi o ilme yabancı, ona iltifat etmeyen, rağbet göstermeyen, hükümlerini bilmeyen kimseleri de vardır.

Mesela mahkemede görülecek bir işiniz bulunupta sizler hukukçu birisi değil iseniz mecburen avukata başvurursunuz. O kimsenin bu husustaki içtihadı neticesinde ulaşacağı sonucu taklid edersiniz. Bir ev yapmak istediğiniz takdirde mühendislere başvurursunuz. Çocuğunuz hastalanırsa doktorlara gidersiniz. Eğer mesela Fransa'da eğitim görmüş doktor çocuğun iyileşmesi için bir tedavi öngörürse Amerika'da mezun olmuş doktor ise aynı tedavinin çocuğa zarar vereceği kanaatini ortaya atarsa ve siz bunlardan birisinin dediğini kabul edip taklid etmekten başka bir yol bulamıyor iseniz bu iki görüşten birisini tercih etmenin çaresini de bulamıyorsanız ne yapacaksınız. Bu durumda kalbinize soracaksınız ve kalbinizin meylettiği tarafa siz de meyledeceksiniz. İşte dini ile ilgili meselelerde taklid etmek durumunda olan avamdan kimselerin hali budur. O halde din ilminde de dünya ilimlerinde de taklid kaçınılmaz bir şeydir. Zira herbir insanın herbir ilmi bilmesi ve o alanda araştırma ve içtihad sahibi olması imkansızdır.

Durum böyle olduğuna göre araştırıcı olan kimsenin güvenilir hadis aliminin herhangi bir hadis

hakkındaki: "Bu sahih ya da mütevatir bir hadistir." sözünü kabul etmesi gerekir. Şâyet alimin mütevatir olduğuna dair verdiği hüküm tevatüre dair ahad bir haber olduğundan ötürü bu hususta başkası için yakîn (kesin) bir bilgi ifade etmiyorsa dahi az önce belirtilen hususlardan ötürü bunu kabul etmekten başka yol yoktur. Özellikle böyle bir şeyi kabul etmekte taklid kabilinden değildir. Aksine bu tasdik türündendir. İki husus arasında ise büyük bir fark vardır. İlim ve tahkik ehlinin kitablarında ilgili yerlerde genişçe açıklandığı gibi.

Buna göre biz şunu söyleyebiliriz:

9- Bir tek muhaddisin hadis hakkında bu mütevatirdir demesini kabul etmemiz gerektiğine ve akide hususunda onun delil alınması gerektiğine göre sika herbir muhaddisin zikrettiği hadisi de kabul etmemiz ve onun gereğince akide ile ilgili hususları tesbit etmemiz de aynı şekilde gerekir çünkü ikisi arasında fark yoktur.

Muhaddisin zahiri itibariyle sika ve adalet sahibi bir kişi olmakla birlikte aslında yanılmış, unutmuş ya da yalan söylemiş olma ihtimalini gerekçe olarak gösterilecek olursa aynı şeyler hadisin mütevatir olduğunu söyleyen uzman kimse hakkında da söylenebilir. Bu durumda ya her ikisinin verdiği haberler doğru kabul edilecek yahutta her ikisi de doğru kabul edilmeyecek. İkinci ihtimal batıl

olduğuna göre birincisi isbatlanmış olmaktadır, maksat da odur.

Sözü geçen ihtimal Rasûlullah (s.a)'ın ümmet tarafından kabul edilen hadisler hakkında varid değildir. Çünkü ümmette yedinci maddede açıklandığı üzere kendisine tebliğde bulunanın masumiyeti gibi hatadan korunmuştur (masumdur).[12]

10- İşin başında tasdik etmek her ne kadar ihtiyari (seçime bağlı) olup, bundan dolayı da kişiye ister doğrula ister doğrulama denilebiliyor ise de fakat tasdik eden kimse rivayette bulunana güvendiği takdirde kendisinin onu tasdik etmek zorunda olduğunu görür. Öyle ki onun verdiği haberi yalanlamak yahut onda şüphe etmek imkanını artık bulamaz. Nitekim herbirimiz güvendiği bir arkadaşına karşı bu durumdadır.

Bu durumda tasdik eden kimsenin akide dışarda tutularak sadece ahkama dair hususlarda güvendiği raviyi tasdik etmekle yükümlü tutmak "teklifi ma la yutak: güç yetirilemeyecek şeylerle yükümlü tutmak"a çok benzer bir durumdur.

Bundan dolayı ben kesin olarak şunu söylüyorum. Bu ikisi arasında fark gözetenler aslında teorik bir ayırıma gitmektedirler. Yoksa onlar içten içe kalblerinde böyle bir tasdik bulmamaktadırlar. Hatta

---

[12] Bu hususa dair geniş açıklamalar İbn Hazm, İhkamu'l-Ahkam, I, 128-133'te görülebilir.

kendi kanaatlerince akide ile bir ilişkisi olmayan ahkama dair hadislerinde ve benzerlerinde de durumları budur. Çünkü onlar ravilerin adalet, zabt ve hıfz hallerini bilmemektedirler. Bundan ötürü de onlar kendilerini tasdike götürecek o huzur ve itminanı mutlak olarak bulamazlar. Onların birçoğunu şüpheye hatta akide ve gaybi hadiseler bir yana ahkama dair sahih hadislerin birçoğunu inkar etmeye götüren sebeb de budur.

Kadı Şerik b. Abdullah'ın başından geçen bu olayda o buna işaret etmiştir. Kadıya sıfata dair birtakım hadisleri zikrettikten sonra şöyle denilmiş: Birtakım kimseler bu hadisleri inkar ediyorlar. Kadı: Ne diyorlar? diye sorunca şöyle demişler: Bu hadisleri tenkid ediyorlar. O da şu cevabı vermiş: Bu hadisleri getirenler bize Kur'ân'ı getirenlerin kendileridir. Namazın beş vakit olduğunu, Beytullahın haccedilmesi gerektiğini, ramazan orucunun tutulması gerektiğini (bunlara dair tafsili hükümleri kastediyor) getirmişlerdir. Bizler yüce Allah'ı ancak bu hadislerle tanıyoruz.[13]

İmam İshak b. Rahaveyh (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) şöyle demiştir: Abdullah b. Tahir'in yanına girdim bana ey Ebu Yakub dedi. Sen Allah'ın her gece indiğini kabul ediyor musun? Ben şu cevabı

---

[13] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'ın, es-Sünne adlı kitabı ile el-Acubi'nin eş-Şeria (s.306) adlı eserleri. Buna benzer ve hatta ondan daha da eksiksiz bir eserde merhum el-Mukbili'nin el-Alemu'ş-Şamih adlı eseridir.

verdim: Ey emir Allah bize bir peygamber gönderdi. O peygamberden bize birtakım haberler nakledildi. Bu haberlere dayanarak bizler kiminin kanının helal olduğunu, kiminin kanını dökmenin haram olduğunu hükmediyoruz. O haberlere dayanarak bizler evlenebiliyoruz yahut evlenme haramdır diyebiliyoruz. Onlara dayanarak birtakım malların bize mübah olduğuna, bazılarının bize haram olduğuna hükmediyoruz. Eğer bu doğru ise öteki de doğrudur, eğer bu batılsa öteki de batıldır. Bunun üzerine Abdullah hiçbir şey söylemedi.[14]

11- Akide ile ameli hükümler arasında ayırım gözetip, ameli hükümler sözkonusu olursa ahad haberlerin alınması gerektiğini kabul ederken öbürleri hakkında kabul etmemek ancak akide ile birlikte amel sözkonusu olmaz. Ameli hükümlerle birlikte de akide sözkonusu olmaz esas ilkesini kabul edenlerin yapacağı bir iştir. Ancak bu iki iddia da batıldır. Kimi muhakkik şöyle demiştir: "Ameli meselelerde iki husus aranır. İlim ve amel. İlmi hususlarda ise yine ilim ve amel aranır. Burdaki amel ise kalbin sevmesi ve buğzetmesidir. Kalbin bu delillerin gösterdiği ve ihtiva ettiği hakkı sevmesi, onlara muhalif olan batıla da buğzetmesidir. Çünkü amel hiçbir zaman azaların yapıp ettiklerinden ibaret değildir. Aksine kalblerin

---

[14] Hadisi Beyhaki, el-Esmau ve's-Sıfat, s. 452'de rivayet etmiştir. Bu iki rivayet için de Hafız Zehebi'nin "Muhtarasu'l-Ulum" adlı esere başvurabilirsiniz. Eser basılmıştır.

ameli azaların amelleri için esastır. Azaların amelleri bu esasa tabidir. Buna göre ilmi herbir meselenin peşinden ona kalbin imanı tasdik etmesi ve sevmesi gelir. İşte bu bir ameldir, hatta amelin esasıdır. İman meselelerinde kelamcıların birçoğunun gözden kaçırdığı hususlardan birisi budur. Çünkü onlar imanı amelsiz tasdikten ibaret olarak zannetmişlerdir. Bu ise en büyük ve en çirkin yanlışlıklardan birisidir. Çünkü kâfirlerden pekçoğu Peygamber (s.a)'ın doğru söylediğine kesin olarak inanıyor, bu hususta herhangi bir şüphe duymuyorlardı. Ancak onların bu tasdikleriyle birlikte onun getirdiklerini sevmek, onlara razı olup istemek, onu sevip dost edinmek ve bu esas üzere düşmanlık edinmek şeklindeki kalbi amel bu tasdikleriyle birlikte yer almıyordu.

Bu konunun gözden kaçırılmaması gerekir, oldukça önemlidir. Bununla imanın hakikati bilinebilir. İlmi meseleler aynı zamanda amelidir. Ameli meseleler de aynı zamanda ilmidir. Şarî hiçbir zaman mükelleflerden ameli hususlarda ilimsiz bir amel istemediği gibi ilmi hususlarda da amelsiz sadece bir ilim istememiştir.[15]

Ameli hususlarda yahut ahkamda da mutlaka akidenin de birlikte bulunması gerektiğini açıklayan hususlardan birisi de şudur: Bir kimsenin yüce Allah kendisine bunları farz kıldığı ve bu yolla kendisine

---

[15] es-Savaik, II, 420-421

ibadet etmesini istediği için değil de temizlenmek maksadıyla gusleder yahut abdest alırsa, spor olsun diye namaz kılarsa, sağlık için oruç tutarsa, gezmek amacıyla hacca giderse bu yaptıklarının kendisine hiçbir faydası olmaz. Tıpkı az önce geçtiği gibi kalbin ameli olan tasdik ile birlikte olmadığı takdirde (imani meselelerde) kalbin bilmesinin o kişiye fayda sağlamadığı gibi.

O halde ameli ve şer'î herbir hüküm ile birlikte mutlaka bir akide de bulunur. Bu kaçınılmaz bir şeydir. Sözkonusu bu akide yüce Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilmediği gaybi bir emre iman ile alakalıdır. Eğer yüce Rabbimiz peygamberinin sünnetinde bizlere bunları haber vermemiş olsaydı, bunları tasdik etmek ve gereklerince amel etmekte sözkonusu olmazdı. Bundan dolayı bir kimsenin kitab yahut sünnetten herhangi bir delili olmadan herhangi bir şey hakkında haram ya da helal hükmü vermesi caiz değildir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: ***"Dillerinizin yalan yere niteleyegeldiği şeyler için: 'Şu helaldir, şu da haramdır' demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Şüphe yok ki Allah'a karşı yalan uyduranlar iflah olmazlar."*** (en-Nahl, 16/116) Bu âyet-i kerime Allah'tan herhangi bir izin olmaksızın haram ve helal kılmanın yüce Allah'a uydurulmuş bir yalan ve bir iftira olduğunu ifade etmektedir.

Bizler ahad hadislere bağlı olarak helal ve haram kılmanın caiz olduğu konusunda görüş

birliğinde olduğumuza ve bu yolla yüce Allah'a karşı iftira etmekten kurtulabildiğimizi kabul ettiğimize göre o halde ahad hadisler gereğince akide sahibi olmanın vücubunu da kabul etmemiz gerekir, aralarında bir fark yoktur. Arada fark olduğunu iddia eden kimsenin Allah'ın kitabından ve Rasûlünün sünnetinden delil getirmesi gerekir. Bunun dışındaki iddialara ise iltifat edilmez.

12- Bu batıl inancı kabul edenlere: Hayır bunun aksi doğrunun kendisidir denilecek olursa, onlar bu kanaati reddedemezler. Çünkü şöyle denilebilir: Akide ve amelin herbiri diğerini de kapsadığına göre akide ile birlikte amel, amel ile birlikte de bir akidenin varlığı -az önce açıklandığı şekilde- sözkonusu olmakla birlikte aralarında açık bir fark vardır. Şöyle ki birincisi ancak mü'min kimsenin şahsıyla alakalıdır, amelden farklı olarak toplumla ilgisi yoktur. Amelin mü'minin içinde yaşadığı toplum ile çok güçlü bir bağlantısı vardır. Amel neticesinde aslı itibariyle haram olan cinsel ilişki helal olur. Mallar, canlar, mübah olur. Bu yönüyle ameli meseleler itikadi meselelerden daha da ciddi bir önem arzeder.

Buna açıklayıcı bir örnek verelim: Bir kimse kabirde meleklerin soru sormalarının yahutta kabrin insanı sıkıştırmasının hak olduğuna inansa ve bu inancını bu husustaki ahad hadise göre temellendirse ve bu şekilde ölse diğeri ise çoğu sarhoşluk veren içkinin az miktarının mübah olduğuna inansa yahutta -Dımaşklıların "techiş" adını verdikleri- hulle yapmayı

helal kabul etse ve elbetteki kendilerince bir delile göre bazı mezheblerin bunun mübah olduğunu da söylemekle birlikte -fakat bu delil kat'î olarak zanni bir delildir- ve bu hal üzere ölse... Gerçekte bu iki kişide konu ile ilgili sahih sünnetin tanıklığı ile hata içindedirler. Peki bunların hangisi topluma karşı daha tehlikelidir. Akidesinde vehmedip öyle olduğunu kabul eden kimse mi, yoksa ikisi de haram olan bir evlilik ve bir içki içmeyi mübah vehmeden kimsenin yaptığı mı?

Bundan dolayı birisi dese ki: Haram ve helal ancak ahad haberlerle sabit olurlar. Hatta bu hususta delaleti kat'î bir âyet yahutta yine delaleti kat'î mütevatir bir hadis gerekir diyecek olursa mütekellimler ve onlara tabi olanların buna verecek bir cevabları yoktur. Biz ise eğer bu gibi hususlarda akıllarımızın hükmüne başvuracak ve -kelamcılar bu batıl görüşü söylerken yaptıkları gibi- Allah'ın izin vermediği hususlarda şeriat koymaya kalkışacak olsaydık tamamıyla bunun aksini söylerdik. Çünkü bunun aksi onların görüşlerinden daha çok selim akla yakındır. Ancak ne bunu, ne de bunun zıttını söylemekten Allah'a sığınırız. Çünkü hepsi de şeriattir. Bizler yüce Allah'ın eşit gördüğü hususlar arasında fark gözetmediğimiz gibi fark gözettiği hususları da eşit görmeyiz. Aksine bizler Rasûlullah (s.a)'ın getirdiği ve ister ahad, ister mütevatir olsun ondan sahih olarak gelen bütün haberlere itikad ya da amel ile alakalı olsun iman ederiz. Bizi buna ileten

Allah'a hamdolsun. Esasen o bize hidayet vermemiş olsaydı, biz kendiliğimizden bu yolu bulamazdık.

13- Onların bu inancını her alanda ölçü olarak kullanmak ve sürekli bunu benimsemek ameli hükümler hususunda ahad hadis ile amel etmemeyi de gerektirir. Bu ise batıldır, onlar da bunu kabul etmezler. Batıl birşeyi kabul etmeyi gerektiren hususta batıldır.

Şöylece açıklayalım: Ameli hadislerin pekçoğu aynı zamanda itikadi meseleler de ihtiva etmektedir. İşte Rasûlullah (s.a)'ın bize şöyle dediğini görüyoruz: **Sizden herhangi bir kimse son teşehhüde oturduğu taktirde dört husustan Allah'a sığınsın ve şöyle desin: Allah'ım ben sana kabir azabından, cehennem azabından, hayatın ve ölümün fitnelerinden ve mesih deccalin fitnesinin şerrinden sığınırım."** (Hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmiştir.)

Buna benzer şu an için tek tek sıralamaya imkan olmayan daha pekçok hadis-i şerif vardır.[16] O halde

---

[16] Bunlardan birisi de Ammar b. Yasir hadisidir. Buna göre Peygamber (s.a) şu duayı yapardı: "Allah'ım gaybı bilmen, halka muktedir olman hakkı için hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat. Eğer ölüm benim için hayırlı olursa beni öldür. Allah'ım ben senden gaybda (kimsenin görmediği yerlerde)de de ve şehadette (başkalarının gördüğü yerde de) haşyetini (saygıyla senden korkmayı) dilerim... Ölümden sonra serin (huzurlu) yaşayışı senden isterim. Senin o kerim vechine bakmanın lezzetini, sana kavuşma şevkini -herhangi bir zarar ve saptırıcı herhangi bir fitneye uğramaksızın- dilerim." Hadisi Nesai ceyyid bir isnad ile rivayet etmiştir.

bu görüşü kabul edenler, bu görüşün gereğini yerine getirerek bu hadis gereğince amel etmeyecek olurlarsa kendi ilkelerinden birisini çürütmüş olurlar. O da hükümlere dair hususlarda ahad hadis ile amel etmenin gereğidir. Onlar bunun aksini ise söyleyemezler. Çünkü şeriatin büyük çoğunluğu ahad hadisler üzerinde kurulmuştur.

Eğer sözü geçen kaidenin sürekliliğini sağlamak için hadis ile amel edecek olurlarsa bu sefer öbür görüşlerini nakzetmiş, çürütmüş olurlar.

Şâyet: Biz bu hadisle amel ederiz amma bizler onun ihtiva ettiği kabir azabı ile Mesih Deccal'in belirtilen şekilde olacağına inanmıyoruz diyecek olurlarsa,

Onlara şöyle deriz: Gereğince amel etmek, gereğince itikad etmeyi de gerektirir. Daha önce on numaralı paragrafta açıklandığı gibi. Aksi takdirde meşru hiçbir amel ve hiçbir ibadet sözkonusu olmaz. Buna bağlı olarak sözü geçen asıl ilkelerinin gereğini

---

Peygamber efendimizin yüce Allah'tan kerim vechine bakmanın lezzetini ve ona kavuşmanın şevkini dilemiş olması, cennette Allah'ın görüleceğine iman etmeyen kimse tarafından yapılacak bir dua olarak düşünülemez. Çünkü inanmamakla birlikte böyle bir duayı yapmış olsaydı Rabbinden iman etmediği bir şeyi istemiş olur. Eğer böyle bir inançtan bir kimseyi çevirirse o vakit Peygamber (s.a)'dan ahad bir hadisle sabit olmuş amelî bir hüküm gereğince amel etmekten de yüz çevirmiş olur. Bu amelî hüküm ise bu lafızlarla dua etmektir. Böyle bir kimse ne yaparsa yapsın kendisince şer'an sabit olmuş bir hususa muhalefet etmiş olur. Dolayısıyla bu gibi kimselerin yüce Allah'ın:*"Hayır, muhakkak ki onlar o günde Rablerinden elbette perdelenmiş olacaklardır."* (el-Mutaffifin, 83/11) buyruğunun kapsamına girmekten sakınmalıdırlar.

de yapmamış olurlar. Sahih delillerin varlığını kabul ettiğine ve müslümanların üzerinde ittifak ettikleri hususa karşı çıkarak onu geçersiz kabul etmeyi gerektirecek bir görüşün batıl olacağı açıkça ortadadır.

14- Usûl alimlerinin bu husus üzerinde ittifak ettiklerini iddia etmek batıl bir iddiadır ve gereksiz bir cüretkârlıktır. Çünkü usûl kitablarında olsun, başkalarında olsun bu husustaki ayrılıklar bilinen bir husustur. Ancak günümüzün bazı yazarları bu hususta yaptıkları nakilleri pek sağlam yapmayan, çağdaş birtakım yazarları taklid etmektedirler. Aksi takdirde sözü edilen böyle bir ittifakın varlığı nasıl doğru olabilir. Vahid haberin ilim ifade ettiğini İmam Malik, Şafîi, Ebu Hanife mezhebine mensub ilim adamları Davud b. Ali ve İbn Hazm gibi mezhebine mensub kimseler[17] açıkça ifade ettikleri gibi el-Huseyn b. Ali el-Kerabisî ile el-Haris b. Esed, el-Muhasibî de bunu açıkça ifade etmişlerdir.

İbn Huveyzî Mendad fıkıh usulü kitabında ancak bir ve iki kişinin rivayet ettiği vahid haberi sözkonusu ederek şunları söylemektedir:

"Bu türden haberle de aynı şekilde zaruri (kesin) bilgi sözkonusu olur. Bunu İmam Malik açıkça ifade ettiği gibi ru'yet (kıyamette ve cennette Allah'ın görünmesi) ile ilgili hadis hakkında İmam Ahmed

---

[17] Bu hususta güçlü pekçok delil ortaya koymuştur. Bunları onun dışındaki usûl kitablarından herhangi birisinde bulmak mümkün değildir. Bundan dolayı onun "İhkamu'l-Ahkam" adlı eserine (I, 119-138) başvurulabilir.

şöyle demiştir: "Bizler onun hak olduğunu biliriz ve bu konudaki bilginin kesin olduğunu da kabul ediyoruz." Kadı Ebu Ya'lâ da "el-Muhbir"[18] adlı eserinin baştaraflarında şunları söylemektedir: *"Vahid haberin senedi sahih olur, rivayetleri arasında ihtilaf olmaz ve ümmet tarafından kabul ile karşılanırsa ilim ifade eder. Bizim mezheb alimlerimiz ise bu hususta mutlak bir ifade kullanarak isterse ümmet onu kabul ile karşılamamış olsun ilim ifade eder demişlerdir."* Daha sonra şunları söyler: *"Ancak mezheb(imizde kabul edilen görüş) benim naklettiğim şekildedir, başkası değildir."*

Şeyh Ebu İshak eş-Şirazî[19] Tabsira, Şerhu'l-Luma ve benzeri fıkıh usulü kitablarında -eş-Şerh'deki lafzı ile- şunları söylemektedir:

"Vahid haberi ümmet kabul ile karşılayacak olursa ister herkes, isterse bir kısım kimse onunla amel etmiş olsun hem ilmi, hem de ameli gerektirir."

Şirazî bu hususta Şafîi mezhebine mensub ilim adamları arasında herhangi bir görüş ayrılığından bahsetmemektedir. Bu görüşü Maliki mezhebine

---

[18] Asılda da böyledir. Muhtemelen bu "el-Mücerred" diye bilinen kitabıdır. Bu kitab "el-Alâ" adlı eserde belirtildiği gibi İmam Ahmed'in mezhebine göre yazılmış bir fıkıh kitabıdır.

[19] İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Feyruz Avadî (393-476) Tartışmacı büyük bir ilim adamıdır. Usûlde şafîi alimlerinin ileri gelenlerindendir. Bağdat'ta Nizamiye medresesinde müderris idi. Fıkha dair el-Mühezzeb, usûle dair et-Tabsira onun eserlerindendir. Sonuncusu yazmadır.

mensub Kadı Abdu'l-Vehhab bir grub ilim adamından naklettiği gibi hanefiler müstefid haberin ilmi gerektirdiğini kitablarında açıkça ifade etmişler ve buna Peygamber (s.a)'ın: ***"Mirasçıya vasiyet yoktur"*** hadisini örnek göstermiş ve şöyle demişlerdir: Bu hadis her ne kadar ahad yolla rivayet edilmiş ise de mecusilerden cizye alınmasına dair Abdu'r-Rahman b. Avf'ın rivayet ettiği hadiste bu kabildendir. Böyle olmakla birlikte şunu söylüyoruz: Bu kabilden haberler haber verilen hususun doğruluğunu kabul etmeyi gerektirir ve ilim ifade eder. Çünkü bizler selefin bu nitelikteki haberi kabul etmekte ittifak ettiklerini ve bu hususta işi ayrıca tetkike götürmediklerini gördüğümüz gibi bunların usûle dair başka kaidelerle yahut benzeri bir haberle de çatışmaması gerekir. Oysa bizler onların (ahad haberlerin) kabul edilmesi, onların tetkik edilmesi ve usûl ilkelerine sunulması şeklinde bir yol izlediklerini de biliyoruz. İşte onların bu durumları bize şunu göstermektedir: Onlar böyle bir hükme ancak kendilerince sahih ve doğru olduğunu sabit kabul ettikleri bir yolla ulaşmışlardır ve bunun neticesinde o haberin ifade ettiği ilmin doğruluğunu kabul etmemiz gerekmiştir. Ebu Bekr er-Razi'nin[20] "usûlu fıkıh"[21] adlı eserindeki ifadeleri böyledir.

---

20 İmam Ahmed b. Ali er-Razi el-Cessas. Ahkamu'l-Kur'ân adlı eserin sahibi olup 370 hicri yılında vefat etmiştir.

21 es-Savaik, II, 362-364

15- *Bir an için var olduğu ileri sürülen ittifakın doğru olduğunu varsayalım. Ancak bu usûlcüler tarafından mutlak olarak kabul edilmiş değildir. Aksine bu hususta lehine tanıklık edecek bir başka haberin olmaması hali ile kayıtlıdır. Ebu't-Tayyib Sıddık Hasen Han -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şunları söylemektedir: "Ahad haberin zannı veya ilmi ifade ettiği hususu ile ilgili görüş ayrılığı*[22] *ona, onu pekiştirecek bir başka delilin bulunmaması hali ile kayıtlıdır. Ona onu pekiştirecek başka bir delil katılır yahut haber meşhur ya da müstefiz olursa sözü geçen görüş ayrılığı cereyan etmez. Vahid haber gereğince amel etmek hususunda icma bulunduğu takdirde ilim ifade edeceği hususunda ise görüş ayrılığı yoktur. Çünkü onun üzerinde icma bulunması o haberi doğruluğu bilinenler arasına çıkartmış olur. Haber-i vahid ümmet tarafından kabul ile karşılanır ve kimisi gereğince amel ederken, kimisi onu tevil ederse -ki tevil de kabulün bir çeşididir- aynı durumdadır. Buhari ve Müslim'in sahihlerindeki hadisler bu kabildendir."*[23] Bunlarla sıhhatleri hakkında konuşulmamış hadisler kastedilmektedir ki çoğunluk böyledir.

16- Bununla birlikte bu hadislerin kabul edilmesi ve onlara bağlı olarak yüce Rabbin sıfatları ve ilmi ve gaybî birtakım hususların kabulü

---

[22] Peki ileri sürülen ittifak nerede kaldı?

[23] Fusulu'l-Me'mu'l min İlmi'l-Usûl, s. 56

konusunda kesinlikle bilinen bir icmaın bu husustaki görüş ayrılığından önce gerçekleştiği -bununla birlikte- bilinen bir husustur. İbnu'l-Kayyim -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şöyle diyor:

"Nakledilen rivayetler hakkında bilgisi olan hiçbir kimsenin bu hususta şüphesi de yoktur. Bu hadisleri rivayet edenler ashab-ı kiramdır ve onların kimi diğerinden bu haberleri kabul ile almıştır. Onlardan hiçbir kimse bunları rivayet edenlere karşı çıkmamıştır. Daha sonra ilklerinden sonuncularına kadar bütün tabîin bu haberleri onlardan almışlardır. Tabîinden bunları işitenler de aynı şekilde bunları kabul ile karşılamış ve onları tasdik etmiştir. Bizzat onlardan bu haberleri işitmeyenler yine aynı şekilde tabîinden bunları işitmişler. Etbau't-tabîinin, tabîine karşı tutumları da hep böyle olmuştur. Bu hadis ehli alimlerinin kesinlikle bildiği bir husustur. Aynı şekilde onlar sahabe-i kiramın adil olduğunu, doğru söylediklerini, güvenilir olduklarını ve bunları peygamberlerinden naklettiklerini de bilirler. Abdesti, cünüblükten dolayı gusletmeyi, namazların sayılarını ve vakitlerini, ezanı, teşehhüdü, cumayı, bayram namazlarını naklettikleri gibi. Bütün bunları nakledenler yüce Allah'ın sıfatlarına dair hadisleri de nakletmişlerdir. Eğer bunları nakletmekte hata etmeleri ve yalan söylemeleri ihtimali varsa sözünü ettiğimiz hususlardan başkalarını nakletmekte de aynı şeyler sözkonusu olabilir. O takdirde bizler hiçbir şekilde peygamberimizden bize nakledilen hiçbir şeye

güvenemeyiz. Bu ise dinden de, ilimden de, akıldan da sıyrılıp çıkmaktır. Üstelik İslam dinine dil uzatanların birçoğu bunu daha ileriye götürerek biz kesinlikle hiçbir şeye güvenemeyiz demişlerdir. İşte bunlar sünnetten ve dinden sıyrılıp çıkmanın hakkını vermişler ve küfürlerini devam ettirerek, boyunlarından İslam boyunduruğunu çıkarmışlar. Hadisin reddedilmesi hususunda bu görüşlerine bağlı olarak fırkalar kısım kısım ortaya çıkmışlardır."[24]

Daha sonra on ayrı taifeden ve onların sünnetten terkettiklerini sözkonusu etmektedir. Bunlardan kimisi bu hususta az bir bölümü reddetmekle kalmış, kimisi daha fazlasını reddetmektedir, kimisi ahkam hadisleri ile sıfat hadisleri arasında fark gözetmektedir. İsteyen onun açıklamalarına başvurabilir. Gerçekten değerli açıklamalardır. Eğer sözün uzamasından korkmasaydık ifaleri tümüyle naklederdik.

Geçen bu açıklamalardan şu ortaya çıkmaktadır: Ümmetin kabul ile karşıladığı ahad haber ilim ifade eder. Durum böyle olduğuna göre akide de onunla sabit olur. Bu hususta muhalefet eden kelâmcılara itibar edilmez. Çünkü onlar kitab ve sünnetin delillerine, ashab-ı kiramın ve onlardan sonraki imamların icmaına muhalefet etmişlerdir.

17- Ahad hadislerin ilmi ve kesin bilgiyi ifade etmediklerini kabul edelim. Onların da ittifakıyla ahad

---

[24] es-Savaik, II, 433-434

hadisler kesinlikle zann-ı galib ifade eder. İbnu'l-Kayyim şöyle demektedir: *"Bu hadislerle talebi hükümleri (yapılması istenen hususları) tesbit etmek muhal olmadığı gibi bunlarla isim ve sıfatları tesbit etmekte olmayacak bir şey değildir. Peki taleb ile haber arasında fark nedir ki bunların birisi hakkında delil kabul edilirken öteki hakkında edilmesin. Böyle bir ayırımda ümmetin icmaı ile batıldır. Çünkü ümmet hala haber ile ilgili hususlarda bu hadisleri delil gösterdiği gibi amel ve taleb ifade eden hususlar hakkında da onları delil göstermektedir. Bilhassa ameli hükümler yüce Allah'tan O'nun şunu meşrû kıldığı, şunu farz kıldığını ve bu ameli dininin bir bölümü olarak seçip beğendiğini ihtiva etmektedir. O'nun şeriati ve dini, O'nun isim ve sıfatlarına racidir. Ashab, tabiûn ve onlara tabi olanlar, hadis ve sünnet ehli hep sıfat kader, isimler ve ahkam meselelerinde bu haberleri delil göstere gelmişlerdir. Onlardan herhangi birisinden ahkam ile ilgili meselelerde bu haberlerin delil gösterilmesini kabul ederken Allah'ın isim ve sıfatları hakkında haber vermek için delil gösterilemeyeceğini söyledikleri hiçbirisinden nakledilmiş değildir. Peki bu iki tür haber arasında fark gözeten selef nerdedir?*

Evet bunlardan önce Allah'tan, Rasûlünden ve onun ashabından gelenlere pek itina göstermeyen kelâmcıların bazı müteahhirleri böyle demiş olabilirler. Hatta bunlar bu hususta kitab, sünnet ve ashabın sözleri ile bulunmak istenen hidayet yolunu

bile kapatırlar, bunun yerine kelâmcıların görüşleri ile mütekelliflerin (kendilerini gereksiz zahmetlere sokanların) kaidelerine havale ederler. İki husus arasında fark gözettikleri bilinenler onlardır. Bununla birlikte böyle bir ayırım gösterileceği hususunda icma bulunduğunu da iddia etmişlerdir. Halbuki onların icma diye kabul ettikleri İslamın imam ve önder alimlerinden birisinden dahi nakledilebilmiş bir görüş olarak bilinmemektedir. Ashabdan ve tabîinden birisinden de nakledilmiş değildir. İşte kelâmcıların adeti budur. Onlar İslamın önder alimlerinden hiç kimseden nakledilmeyen hatta onun aksine kanaat sahibi oldukları konularda icma olduğunu söylerler. İmam Ahmed şöyle demiştir: İcma iddiasında bulunan kimse yalan söylemiş olur. Bu Asamm'ın[25] *, İbn Uleyye'nin*[26] *ve benzerlerinin iddiasıdır. Bunlar ileri*

---

[25] Ebu Bekr Abdu'r-Rahman b. Keysan el-Mutezilî. Usûle dair "el-Makalat" adlı eserin sahibidir. Ebu'l-Huzeyl el-Allaf tabakasındandır. Hatta ondan da öncedir. İmam Ahmed kelâmında onunla birlikte sözü geçen İbrahim b. Umeyye'nin hocalarındandır. Ehl-i sünnete hatta kimi zaman Mutezile'ye dahi muhalif olan pekçok görüşü vardır. Emr bin ma'ruf ve nehy ani'l-münkerin vacib oluşunu kabul etmemesi buna örnektir. Bunlara muttali olmak isteyen kimse Ebu'l-Hasen el-Eş'arî, Makalatu'l-İslami'nin, s. 223, 242, 269, 270, 278, 328, 331, 335, 336, 343, 344, 451, 456, 460, 467, 564, 588'e bakabilir.

[26] İbrahim b. İsmail b. Miksan el-Esedi Ebu İshak, Mısır'lıdır. Zehebi el-Mizan'da şunları söylemektedir: "Bu Cehmiyeye mensub birisidir. Helak olmuştur. Tartışmalara girişir ve Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerdi. 218 yılında vefat etti."

Babası İsmail ise sika ve hafız birisidir. Buhari ve Müslim'in hocalarındandır. Hicri 193'de vefat etmiştir.

sürdükleri icma iddiasıyla Rasûlullah (s.a)'ın sünnetini iptal etmek isterler."[27]

Bir delilin zannî yahut kat'î olduğunu tesbit etmek nisbi (göreceli) bir husustur. İdrak eden ve delil getirenin farklılığıyla değişir. Bu bizatihi öyle olan bir nitelik değildir. İbnu'l-Kayyim şöyle demektedir:

"Bu aklı başında herhangi bir kimsenin tartışmadığı bir konudur. Amr'ın nezdinde zannî olan bir husus Zeyd'e göre kabti olabilir. Buna göre bunların Rasûlullah (s.a)'ın sahih ve ümmet tarafından kabul edilmiş haberleri ilim ifade etmez. Aksine bunlar zannidir şeklindeki görüş onların kanaatini bildirir. Zira onlar ehl-i sünnetin ilmi elde ettiği ve ilme sahib olduğu yollardan ilim elde etmemişlerdir. Onların: Bu haberlerden ilim hasıl olmaz ifadeleri bunun genel olarak nefyedilmesini de gerektirmez. Çünkü böyle bir kanaat bir şeyi bulan ve onu bilen kimsenin aynı şeyi bulup bilmeyen kimseye karşı delil getirmesi kabilindendir. Bir kimse kendi ruhunda bir acı yahut zevk, sevgi veya buğz (nefret) hisseder ve bu sefer onun karşısına birisi çıkar ve birtarafının ağrımadığına, acı çekmediğine, sevmediğine, nefret etmediğine delil getirmesine benzer. Bu gibi şüphelerin ulaşabileceği en nihai sınır benim onun hissettiğini, bulduğunu hissetmeyişim ve bulamayışımdır. Eğer bu bir hakikat olsaydı benim de,

---

27 es-Savaik, II, 412-413

senin de o hususta ortak olmamız gerekirdi. Bu ise batılın bizatihi kendisidir. Bu konuda söylenmiş olan şu beyit ne güzeldir:

"Kınayan ve kınamasını ortaya koyan kimseye diyorum ki:

Aşkı tat ta kınamak gücünü bulursan kınayıver."

İşte böylesine denir ki: "Sen Rasûlullah (s.a)'ın getirdiklerine gereken itinayı göster, buna dikkat et, onu takib et, topla, biraraya getir. Senin öğrenmen gereken bu rivayetleri nakledenlerin esaslarını ve yaşayışlarını bilmektir. Bunun dışındakilerden yüz çevir. Öğrenmek istediğin en ileri nokta bunlar olsun, nihai maksadın bu olsun. Hatta mezheb müntesiblerinin, kendi mezheb imamlarının görüşlerini bilmek için gösterdikleri gayreti göster. Onlar bunun sonucunda bu görüşlerin imamlarının görüşleri olduğu neticesine ulaşmışlardır. Birisi bu hususta onlara karşı çıkarak böyle olmadığını söyleyecek olsa onunla alay ederler. İşte o vakit sen de şunu öğreneceksin: Acaba Rasûlullah (s.a)'dan gelen haberler ilim ifade eder mi, etmez mi? Sen bu haberlerden ve onları öğrenmekten yüz çevirmekte iken elbette bunlar senin için bir bilgi ifade etmezler. Şâyet bunlar aynı zamanda senin için bir zan dahi

ifade etmez diyecek olursan aslında bununla sen kendi payına düşenin ne olduğunu haber vermiş olursun."[28]

Bir başka yerde şunları söylemektedir: *"Eğer bu kimse bu haberlerden yüz çevirir yahut onların rivayetinden uzaklaşırsa buna karşılık bu haberlerin aksini söyleyen kimseler hakkında hüsn-ü zan beslerse yahut kalbindeki şeytani bir vesvese bunlarla çatışırsa işte o vakit durum yüce Rabbimizin söylediği gibi olur:"Deki:* ***'O iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o onlar için bir körlüktür.' İşte onlar kendilerine uzak bir yerden seslenilir (gibidirler)."*** *(Fussilet, 44/44) Eğer bunun kat kat fazlası dahi olsa bu kimseler için iman ve ilim husûle gelmez. Tevatür gereğince kalbte ilmin husûlü ise -tokluk, suya kanmışlık ve benzeri halleri hissetmek gibi-dir. Haberlerin herbirisi belli bir ölçüde ilim ifade eder. Haberler birden çok olur ve güçlenecek olursa ya çoklukları ya kuvvetleri yahutta her iki özelliğin birarada bulunması dolayısıyla ilim ifade ederler... Bu haberleri dinleyen kimsenin kalbinde bunların geliş yollarına dair bilgi, ravilerinin durumlarına dair bilgi ve ne anlama geldiklerine dair kavrayış, dinleyenin kalbinde biraraya geldiği takdirde o kimse artık bertaraf etmesi imkanı olmayan zorunlu (kesin) bir ilim elde etmiş olur. Bundan dolayı ümmet arasında doğruluk lisanına sahib bütün hadis*

---

[28] es-Savaik, II, 432-433

imamları bu gibi hadislerin muhtevasının kesinliğine inanıyorlar ve Rasûlullah (s.a)'a bu hususta şahitlik ediyorlardı. Ayrıca bununla birlikte onların yaşayışlarını ve hallerini bilen kimseler doğrulukları, güvenilirlikleri ve dine bağlılıkları itibariyle insanların en büyükleri arasında yer aldıklarını, en güçlü akıl sahibi olduklarını, doğruluğu araştırmakta ve onu korumakta en ileri derecede olduklarını, yalandan en uzak kimseler olduklarını da bilir. Onlardan herhangi bir kimsenin bu hususta babasına, oğluna, hocasına, arkadaşına dahi hiçbir iltimas tanımadıklarını, Rasûlullah (s.a)'dan gelen rivayeti onların dışında hiçbir kimsenin ulaşmadığı bir seviyede araştırdıklarını da görür. Ne önceki peygamberlerden rivayet nakledenler arasından ne de peygamberlerin dışındakilerden nakledenler arasından hiç kimse bu seviyeye ulaşabilmiş değildir. Onlar kendi hocalarını bu halde ve hatta daha büyük bir seviyede gördüler. Hocaları da kendilerinden öncekilerini bu şekilde hatta daha ileri derecede gördüler ve nihayet bu durum yüce Allah'ın kendilerinden en güzel şekilde övgüyle sözettiği, onlardan razı olduğunu ve onları seçtiğini haber verdiği, onları kıyamet gününde diğer ümmetlere karşı şahitler edindiğini belirttiği nesle kadar bu böylece sürüp gider. Şimdi bu hususları düşünen bir kimse artık onların peygamberlerinden naklettikleri hususunda kesin bir bilgi ifade ettiğini, bu bilginin herbir kesimin kendi mensub olduğu kimseden

naklettiği bilgiden daha büyük olduğunu anlar. Bu onların ruhlarında, içlerinde hissettikleri bir husustur. Bunu inkar etmek onlar için mümkün değildir. Hatta bu onların duydukları acı, zevk, sevgi ve nefret seviyesindedir. Hatta onlar bu hususta şahitlik ederler, yemin ederler ve bu hususta kendilerine muhalefet edenlerle naletleşmeye de hazırdırlar.

Peygamber efendimizin haber ve sünnetlerine tenkid yönelten kimselerin söyledikleri bu haberleri rivayet edenler yalancı olabilirler yahut şaşırmış olabilirler şeklindeki sözleri onun düşmanlarının söyledikleri bunu yalancı bir şeytan getirmiş olabilir sözleri ayarındadır. Herkes bilir ki hadis ehli bütün kesimlerin en doğru sözlü olanlarıdır. Tıpkı Abdullah İbnu'l-Mübarek'in söylediği gibi: ***"Ben dinin hadis ehli nezdinde, kelâmın Mutezile nezdinde, yalanın Rafızilerde, hilelerin de Re'y ehlinde olduğunu gördüm."*** *Hadis ehli Rasûlullah (s.a)'ın bu haberleri söylediğini bildiklerine ve çeşitli zaman ve mekanlarda bunları hadis olarak dile getirdiğine dair bilgi sahibi olduklarına ve onların bu husustaki bilgileri zaruri (kesinlik) derecesinde olduğuna göre sünnet ve hadise itina göstermeyen kimselerin söyledikleri: Bu haberler ahaddır, bilgi ifade etmez şeklindeki sözleri onlara karşı delil teşkil eder. Çünkü onlar kesin ilim iddiasındadırlar, hasımları ise ya kendileri yahutta hadis ehli için böyle bir bilginin husûle geldiğini kabul etmemektedir. Eğer kendileri için bunun husûle geldiğini kabul etmiyorlarsa bu*

başkaları için böyle bir bilginin husûle gelmemesini gerektirmez. Eğer hadis ehlinde bu bilginin husûle geldiğini kabul etmiyorlarsa o takdirde içten içe doğru olduğunu bildikleri bir konuyu bile bile inkar etmektedirler. Bu da kendi içinde hissettiği sevinci, elemi korkusu ve sevgisi hususunda başkaları ile bile bile tartışan ve inatlaşan kişi konumuna düşer. Tartışma bu sınıra ulaştığı takdirde ise onda herhangi bir fayda kalmaz. Bu durumda Allah'ın Rasûlüne emrettiği karşılıklı mübahale (lanetleşme)ye başvurmak gerekir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:"Sana bunca ilim geldikten sonra kim seninle onun (İsa'nın) hakkında çekişirse de ki: ***'Geliniz, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, biz kendimizi siz de kendinizi çağıralım. Sonra dua ve niyaz edelim de Allah'ın lanetinin yalan söyleyenlerin üzerine olmasını isteyelim.“*** *(Al-i İmran, 3/61)*"[29]

19- Bu batıl sözün gereklerinden birisi de akide hususunda sadece Kur'ân'da gelenler ile yetinmek, hadisi ondan ayırmak ve hadiste akaide ve gaybi hususlara dair hususlara hiçbir şekilde aldırmamakta vardır. Tıpkı günümüzde "Kur'âniyyun" diye bilinen bir kesim gibi. Çünkü onlar Kur'ân'a uygun düşen kısmı hariç kesinlikle dinde hadisi kabul etmezler. Bu

[29] es-Savaik, II, 327-359

sebebten ötürü namazları bizim namazımızdan[30] farklıdır. Zekatları bizim zekattan ayrıdır. Hatta bütün ibadetleri bizimkilerden farklıdır. Buna bağlı olarak onların akideleri de bizim akideden farklıdır. Bu tabiat-ı haliyle onların müslüman olmamaları ile eş anlamlıdır. Bunlar Rasûlullah (s.a)'ın kendisinden gelen sahih hadiste işaret ettiği kimselerdir: **"Şunu bilin ki bana kitab ve onunla beraber onun gibisi verildi. Şunu bilin ki pek yakında karnı tok bir adam koltuğuna uzanmış olarak şöyle diyecektir: Siz bu Kur'ân'a bakınız. Onda helal diye bulduğunuz şeyleri helal kabul ediniz. Haram diye bulduğunuz şeyleri haram biliniz. Şunu bilin ki sizlere ehli merkebler de, yırtıcı hayvanlardan parçalayıcı azı dişi olanlar da, sahibi tarafından kendisine ihtiyaç duyulması hali dışında muahidin mukatası (yitik malı) da helal değildir. Her kim bir topluluğa misafir olacak olursa onların onu ağırlamaları gerekir. Onu ağırlamayacak olurlarsa kendisini ağırlayacakları kadarıyla onlardan alabilir."** Hadisi Ebu Davud (II, 505) rivayet etmiştir.

Derim ki: Bu batıl görüşü kabul edenler sözü geçen sapıklarla, sapıklıkları noktasında büyük bir oranda birleşmektedirler. Bu ise akide ile ilgili hususlarda Kur'ân ile yetinmektir. Bu her ne kadar ilk

---

[30] Bunlardan birisinden bizlere nasıl namaz kıldıklarını göstermesini istedim. Bizatihi Kur'ân'ın delalet etmediği bir namaz kıldı. Çünkü onun kıldığı namaz sünnet şöyle dursun Kur'ân'da bile aslı astarı olmayan dua ve zikirlerden oluşuyordu.

anda onların işaret olunan görüşlerine muhalif görünüyorsa da -çünkü onlar akideyi mütevatir hadis ile kabul ederler- hakikatte, manada değil sadece lafzî bakımdan onların görüşlerinden ayrılmaktadırlar.

İşin gerçeği şudur: Böyle bir görüş onlar için nazaridir, ameli değildir. Yoksa bu görüşü benimseyenler mütevatir bir hadise bina ettikleri bir tek itikadi bir hususa inandıklarını göstersinler. Ben kişi olarak kelâm alimlerinden herhangi bir kimsenin mütevatir bir hadise dayanarak itikadi bir hususu tesbit ettiğini zannetmiyorum. Çünkü onlar hadisler ve hadislerin geliş yolları konusunda insanların en bilgisizidirler. Hadisle uğraşmak ve hadislerin yollarını tesbit etmek istemek hususunda da insanlar arasında rağbetleri en az olanlardır. Daha önce açıklandığı gibi. Bundan dolayı onların hadis ilmi alimlerince mütevatir kabul edilen pekçok hadis hakkında ahad haberdir diye hüküm verdiklerini görüyoruz.

Beni en çok üzen hususlardan birisi de şudur: Bazı yazarlar kimi kitablarında kaydettikleri şekilde her ilim dalında o ilmin uzmanlarına başvurmak gerektiği ilkesini kaydetmekle birlikte arkasından onların mütevatir hadislere ahad hadis hükmünü verdiklerini görüyoruz. Bu hususta onlar ya geçmişteki yahutta çağdaş kelâm alimlerini taklid etmektedirler. Halbuki bu alanda hadis ilmi bilginlerine hadisin yollarını ve ricalini bilen kimselere başvurmamaktadırlar.

İşte onlardan birisi yüce Allah'ın her gece dünya semasına inişini tesbit eden hadis ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "İniş ve buna benzer yüce Allah'ın semada olduğu hususunu ahad birtakım hadisler ifade etmiştir. Ancak ahad hadisler ilim ifade etmezler."

Her ne kadar nuzul (dünya semasına iniş) hadisi, hadis alimlerince mütevatir olup bu hususu büyük ilim adamı İbnu'l-Kayyim Tehzibu's-Sünen (VII, 107)'de tesbit etmiş ve: **"Bu hadisi yirmi küsur sahabi rivayet etmiştir."** demiş. Beyhakî bunlar arasından on sahabinin adını el-Esma ve's-Sıfat (251)'de vermiş. Buhari ve Müslim ile el-Acurrî (307-309) bu hadislerin birkaçını zikretmiş bulunmakta ise de ben bu hadislerin bir bölümünü "İrvau'l-Ğalil fi Tahrici Ahadiysi Menari's-Sebil" (no: 450) ve "Tahricu Kitabi's-Sünne li İbni Ebi Asım" (no: 492-508) tahric ettim.

Yüce Allah'ın semada oluşu ile ilgili hadisler ise mütevatir olmasa dahi müstefizdir. Sadece Beyhakî (421-424) bunların beş tanesini rivayet ettiği gibi bununla birlikte ***"gökte olanın... emin mi oldunuz"*** (el-Mülk, 67/17) âyetinin de -uydurma mecaz adı altında te'vil ve ta'til (sıfatların reddi) sözkonusu olmayacak olsaydı- vardır.[31]

[31] Mecazı kabul etmenin dilde aslı astarı olmadığını bilmek ve bunu dilin önde gelen alimlerinden kimsenin kabul etmediğini görmek isteyen kimseler

Yine bazıları yüce Allah'ın görüleceğine dair ru'yet hadisi hakkında ahad hadistir hükmünü vermektedir. Halbuki bu uzmanlarca mütevatir bir hadistir. Hatta uzman olmayanlara göre bu böyledir. Ebu'l-Hasen el-Eş'arî bu hadisin mütevatir olduğunu açıkça ifade etmiş bulunmaktadır.[32]

Aynı şekilde Mesih'in nüzulü, Deccal'in ortaya çıkması ile ilgili hadisin de mütevatir olmadığına hükmedilmektedir. Bunlar gençlerin kendilerine iman etmekle mükellef tutulmadığı itikadi meselelere bir örnektir. Bununla birlikte nüzul hadisi hadis ehlince mütevatirdir. Ben tek başıma bu hadisi yirmi ayrı sahabiden, yirmi rivayet yolunu topladım. Hepsi de İsa (a.s)'ın ahir zamanda ineceğini açıkça ifade etmektedir. Bu ashabın bazılarının rivayetlerini onlardan hepsi de sahih birden fazla rivayet yolu dahi vardır. Ben "er-Risale" dergisinde bu hadis ile İsa (a.s)'ın hayatı ve vefatı ile ilgili sorulan soruya verilen cevab üzerine bir reddiye olmak üzere geniş bir makale hazırlamıştım. Bu soruya verilen cevabta yazar hadisin ahad olduğunu iddia ediyordu. Ben bu makaleyi bu dergiye göndermeyi kararlaştırmıştım. Ancak kavrayışlı ediblerden birisi böyle bir işi yapmamamı söyledi. Çünkü onlar yazara tarafgirlik ederek bu makaleyi yayınlamayacaklardı. Eğer

---

Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye'nin bu hususta yazmış olduğu iman adlı eseri ile İbnu'l-Kayyim'in es-Savaik adlı eserlerine bakmalıdırlar.

32 Bk. Muhammed Ebu Zehra, el-Mezahibu'l-İslamiyye, s. 367.

mutlaka göndermek istiyorsam onu özetlememi söyledi. Ben de bir buçuk sahifede o cevabı özetledim. Aslı ise yaklaşık yirmi sahife idi fakat özeti dahi neşredilmedi.

Bunlar mütevatir hadisler arasından oldukça fazla bir yekûn arasından az miktardaki örneklerdir. Bu husustaki hadislere dair bilgisi olmayan kimseler bunların ahad hadis olduğu hükmünü vermektedirler. Halbuki bu hadisler hadis ilmi ehlince mütevatir hadislerden en meşhur olanlarıdır. Kelâm alimleri eğer bunların hakikatlerini tesbit etmiyor ve muhtevalarının kat'î olduğuna inanmıyor, bu hadislere itikad etmiyor iseler ***"artık bundan sonra hangi söze inanacaklar"*** (el-Murselat, 77/50)

O halde gerçek dediğimiz gibi: Bu batıl görüş sahiblerini akide hususunda Kur'âniyyuna uyarak yalnızca Kur'ân ile yetinmeye götürür. Az önce zikrettiğimiz bazı örnekler söylediklerimizi isbata yeterlidir. Fakat bunlar istinbat ve karşı tarafı susturmak kabilinden şeylerdir. Şimdi bu hususta çağdaş yazarlardan birisinin açık ifadelerine dikkat edelim. O açıktan açığa "tevhid hususunda yalnızca Kur'ân âyetlerine başvurmakla yetinmeye" çağırmaktadır.[33]

Daha önce bu batıl iddiayı çağdaş bazı ilim adamları ileri sürmüştür. Bunlardan birisi de Ezher'in

---

[33] Bk. Fusûl İslamiyye, s. 153

ünlü şeyhlerinden (ilim adamlarından) birisidir. O bu çağrıyı tevile mehal bırakmayacak şekilde daha açık bir ifadeyle şöylece dile getirmişti:

"Gaybî meselelerde akidenin kaynağının yalnızca Kur'ân olduğuna iman eden müslümanlar -ki bu bizim kendisine iman ettiğimiz bir gerçektir- meleklere iman hususunda Kur'ân-ı Kerim'in meleklere dair haber verdikleri kadarıyla yetinirler.[34] Yine şöyle diyor (sahife 431):

"Akaidde hadisin tek başına tesbit ettiği hiçbir husus yoktur." (S.61'de) şunları söylemektedir:

"el-Makasıd (kelâm kitablarından birisi) müellifi şunu tesbit etmiştir: Kıyamet alametlerine dair bütün hadisler ahad hadislerdir." İşte hadislerdeki hususlara itikadı mutlak olarak inkar edenlerin ulaştıkları sonuç budur. Onlar eğer bu batıl iddiada bulunmamış olsalardı bu noktaya gelmezlerdi. Madem böyle bir kanaat bu kadar büyük bir batıl sonucu beraberinde getiriyor ise yalnızca bu dahi böyle bir görüşün batıl olduğuna hüküm vermek için yeterlidir. Hele ona az önce geçen hususlarda eklenebiliyorsa durum ne olur? Hele bunlara aşağıda açıklayacağımız hususda eklenirse ne olur? Bu da bunların sonuncusudur. Bununla bu batıl görüşün nihai maksadı da açıklık kazanmış olacaktır. O da sonradan gelenlerin öncekilerden miras olarak

[34] Şeyh Mahmud Şeltût, el-İslamu Akideten ve Şeriaten, s. 24

devraldıkları İslam akidesinin sonunu getirmek yahutta en azından o akide hakkında şüphe uyandırmak:

20- İsa (a.s)'dan rivayet edilen hikmetli bir söz vardır. Bu sözde yalancı peygamberler, Deccal, yalancılar hakkında: **"Siz onları verdikleri meyvelerinden tanırsınız."** demektedir. Müslümanlar arasından akide ahad hadislerle sabit olmaz diyen bu batıl sözün meyvesini görmek isteyenler biraz sonra sonrakilerin öncekilerden aldığı ve hakkında hadis-i şeriflerin bol ve birbirini destekler mahiyette geldiği İslami akideden olan hususlar üzerinde düşünmelidirler. İşte o vakit muhalif kanaatte olanların benimsedikleri bu görüşün ne kadar tehlikeli olduğu açıkça ortaya çıkacaktır. Onlar bu görüşlerinin sebeb teşkil ettiği müslümanların sahib oldukları sahih itikadi meseleleri inkar etmek suretiyle ortaya çıkan haktan alabildiğine uzak bu sapıklığa ulaşacağının farkında bile olmamışlardır. Şimdi şu an hatırıma gelen sözünü ettiğim bu hususları size sunayım:

1- Adem (a.s) ile onun dışında Kur'ân-ı Kerim'de adı anılmayan diğer peygamberlerin peygamberliği.

2- Peygamberimiz Muhammed (s.a)'ın bütün peygamber ve rasûllerden daha faziletli olduğu.

3- Onun mahşerde gerçekleşecek olan büyük şefaati.

4- Ümmeti arasından büyük günah işlemiş olanlara şefaati.

5- Kur'ân'ın dışında bütün mucizeleri. Bunlardan birisi de inşikaku kamer "ayın yarılması" mucizesidir. Bu mucize Kur'ân'da zikredilmiş olmakla birlikte onlar Rasûlullah (s.a)'a bir mucize olmak üzere verilmiş inşikakı kamerin gerçekleştiğini açıkça ifade eden sahih hadislere aykırı bir şekilde te'vil etmişlerdir.

6- Peygamber efendimizin bedeni sıfatları ve ahlaki birtakım şemaili.

7- Yaratmanın başlangıcından meleklerin, cinlerin, cennet ve cehennemin sıfatlarından, bunların ikisinin yaratılmış olduklarından, hacer-i esved'in cennetten gelmiş olduğundan sözeden hadisler.[35]

8- Suyutî'nin "el-Hasaisu'l-Kübra" adlı eserinde topladığı Peygamber (s.a)'ın özellikleri. Cennete girmiş olması, cennettekileri ve orada takva sahibleri için hazırlanmış olanları görmesi, cinlerden onunla birlikte olanı müslüman olması ve benzeri hususlar.

9- Aşere-i mübeşşere'nin cennette cennet ehlinden olacaklarına dair kesin kanaat.

---

[35] Şeyh Mahmud Şeltût, s. 113'de açıkça bunun Mekke taşlarından tabii bir taş olduğunu ifade etmiştir. Nitekim s. 24-25'te meleklerin nurdan yaratıldığına inanmadıklarına işaret etmektedir.

10- Kabirde münker ve nekirin soru soracağına iman.

11- Kabir azabına inanmak.

12- Kabrin sıkıştırmasına inanmak.

13- Kıyamet gününde iki kefesi bulunan mizana iman etmek.

14- Sırata inanmak.

15- Peygamber (s.a)'ın havzına ve ondan bir defa içenin ondan sonra ebediyyen bir daha susamayacağına inanmak.

16- Peygamber (s.a)'ın ümmeti arasından cennete hesabsız olarak yetmişbin kişinin gireceğine inanmak.

17- Peygamberlere mahşerde tebliğ ettiklerine dair soru sorulacağına inanmak.

18- Hadis-i şerifte sahih olarak gelmiş bulunan kıyametin, haşrın ve neşrin niteliklerine dair haberlerin tümüne inanmak.

19- Hayrıyla, şerriyle kaza ve kadere, yüce Allah'ın her insanın saadetini, bedbahtlığını, rızkını ve ecelini yazdığına inanmak.

20- Herşeyi yazmış bulunan kaleme inanmak.

21- Kur'ân-ı Kerim'in mecazi olarak değil, hakikat manasıyla Allah'ın kitabı olduğuna iman etmek.

22- Arşa ve kürsüye mecaz olarak değil, hakikat anlamıyla iman etmek.[36]

23- Büyük günah işlemiş mü'minlerin cehennem ateşinde ebediyyen kalmayacaklarına inanmak.

24- Şehidlerin ruhlarının cennette yeşil kuşların kursaklarında bulunduğuna inanmak.

25- Yüce Allah'ın peygamberlerin cesetlerini yemeyi yeryüzüne haram kıldığına inanmak.

26- Yüce Allah'ın Peygamber (s.a)'a ümmetinin getirdiği selamları tebliğ edinen seyyah (gezgin) meleklerin varlığına inanmak.

27- Mehdinin çıkması, İsa (a.s)'ın inmesi, Deccal'in çıkması, Dabbetu'l-Arz'ın bulunduğu yerden çıkması ve buna benzer sahih hadislerle belirtilmiş bulunan kıyamet alametlerinin tamamına inanmak.

28- Müslümanların bir tanesi müstesna hepsi cehenneme girecek olan yetmişüç fırkaya ayrılacaklarına inanmak. Cehennem ateşine girmeyecek tek fırka ise ashab-ı kiramın akide, ibadet ve yaşayış itibariyle izlediği yola sımsıkı yapışanlardır.

---

[36] Onlardan birisi el-Fusûl, s.152'de kürsiyye mecazen imanın sözkonusu olduğunu ve ona hakikaten imanı inkar ettiğini açıkça ifade etmiş ve buna böylece imana çağırmış bulunmaktadır.

29- Cenab-ı Allah'ın sahih sünnette belirtilmiş alî, kadir gibi bütün esma-i hüsnasına yukarda oluş, nüzûl ve benzeri bütün yüce sıfatlarına inanmak.

30- Peygamber (s.a)'ın yüksek semavata urûç ettiğine ve orada Rabbinin pek büyük âyet ve belgelerini gördüğüne inanmak.

Bunlar mütevatir yahut müstefiz olarak sabit olmuş hadislerde varid olmuş bulunan doğru İslami akidenin bazılarıdır. Ümmet bütün bunları kabul ile karşılamıştır. Bunların sayıları yüzü bulabilir. Her ne kadar bu husus ahad hadisler ile akidenin sabit olacağını kabul etmeyen kimseleri bağlayıcı olmakla birlikte müslümanlardan herhangi bir kimsenin bunları inkara yahutta bunlar hakkında şüphe uyandırmaya kalkışma cesaretini göstereceğini zannetmiyorum. Yüce Allah bizleri de, onları da dosdoğru yola iletsin.

Duamızın sonu alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdetmektir.